

*Пучковська І.Й.,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА ТА ПОРУЧИТЕЛЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ КРЕДИТУ–ПОРУКИ

Розглядаючи питання про притягнення позичальника та поручителя до відповідальності за порушення ними обов'язків за договором кредиту-поруки судами, як правило вірно застосовуються положення цивільного законодавства про правові наслідки порушення зобов'язання, а саме - договірною зобов'язання.

Невизначеність у практику правозастосування було внесено ухвалою Верховного Суду України від 15 серпня 2018 року при розгляді справи № 308/6023/145-ц. В ухвалі суд поставив під сумнів визнання суми позовних вимог кредитної спілки за кредитним договором кредитною заборгованістю, а отже наслідком зобов'язальних правовідносин, в зв'язку із підробленням поручителем за цим кредитним договором довідок про розмір своєї заробітної плати, а також розміру заробітної плати позичальника та другого поручителя. Суд фактично зайняв позицію судів першої та апеляційної інстанції про визнання спірних правовідносин деліктними і як наслідок – про стягнення з цього поручителя суми заборгованості позичальника за кредитним договором в якості відшкодування причиненої кредитній спілці шкоди у вигляді неповернутої суми кредиту та упущеної вигоди, обрахованої у вигляді відсотків за користування позикою, які б кредитна спілка отримала за умови укладення кредитного договору на «звичайних умовах»; припустився думки, що наявність заборгованості за кредитним договором може свідчити про наявність причиненої шкоди, зокрема майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Вважаємо, що суди першої та апеляційної інстанції дійшли невірною висновку, що внаслідок протиправних дій (підроблені довідки про розмір заробітної плати позичальника та поручителів) поручитель (ОСОБА 3) заподіяла матеріальну шкоду кредитодавцю (ОСОБА 1) в розмірі 00 000, 000 грн. – заборгованості позичальника (ОСОБА 2) за договором кредиту-поруки № xxx.

Порушення позичальником (ОСОБА 2) умов договору кредиту-поруки № xxx є підставою для звернення кредитної спілки як кредитора (ОСОБА 1) до ОСОБА 3 та ОСОБА 4 як поручителів за цим кредитним договором (ст. 553 ЦК). За загальним правилом, встановленим у ч.1 ст. 554 ЦК, у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову(субсидіарну) відповідальність поручителя. Згідно ч.3 ст. 554 ЦК особи, які спільно дали поруку, відповідають перед кредитором солідарно, якщо інше не встановлено договором поруки.

Поручителі (ОСОБА 4 та ОСОБА 3) не виконали своїх обов'язків за договором кредиту-поруки № xxx - нести відповідальність перед кредитором (ОСОБА 1) за порушене боржником (ОСОБА 2) зобов'язання, забезпечене порукою. З врахуванням останнього поручитель, який своєчасно не виконав свого обов'язку за договором поруки, має нести крім солідарної відповідальності з боржником за основним зобов'язанням ще й відповідальність за порушення ним свого обов'язку за договором поруки, а саме – відповідальність за порушення грошового зобов'язання в розмірі, передбаченому на такий випадок договором кредиту-поруки або згідно положенням ст. 625 ЦК.

Вищеназвана грошова сума 00 000, 000 грн. не може розглядатися як майнова шкода, завдана протиправною поведінкою поручителя (ОСОБА 3) у формі кримінального правопорушення, в зв'язку з тим, що ОСОБА 3 надала

довідки, які не відповідали дійсності, про розмір заробітної плати позичальника (ОСОБА 2), поручителів (ОСОБА 4 та ОСОБА 3). Названі довідки лише свідчили про певну платоспроможність позичальника та поручителів на момент укладення договору кредиту-поруки № xxx. Належне виконання зобов'язання, в тому числі і того, яке виникло з договору кредиту-поруки № xxx між кредитною спілкою (ОСОБА 1) та позичальником (ОСОБА 2) довідки про розмір заробітної плати (як ті що відповідають дійсності, так і підроблені) гарантувати не можуть. Згідно ст. 625 ЦК боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Джерела набуття боржником грошей для належного виконання ним грошового зобов'язання є різні. Заробітна плата лише один із них. Цивільно-правова відповідальність за порушення договору-поруки № xxx має покладатися на позичальника (ОСОБА 2) як боржника-порушника та поручителів (ОСОБА 4 та ОСОБА 3) в розмірі, визначеному цим договором. Можливість притягнення одного з поручителів до кримінальної відповідальності не впливає на договірний характер правовідносин між кредитною спілкою-кредитодавцем (ОСОБА 1) та позичальником (ОСОБА 2), не змінює підставу їх виникнення – укладення договору кредиту-поруки № xxx.

Поділ зобов'язань як правовідносин на два типи – договірні і недоговірні є їх основним поділом з часів римського права до сьогодення.

В основі поділу зобов'язань покладена підстава їх виникнення. Підстави виникнення зобов'язань – це певні юридичні факти або їх сукупність (юридичний склад), з настанням яких правові норми пов'язують виникнення зобов'язального правовідношення між кредитором і боржником.

Договір та завдання майнової (матеріальної) шкоди згідно ч.2 ст. 11 ЦК є самостійними підставами виникнення зобов'язань, і зміст цих зобов'язань обумовлений саме підставою виникнення кожного з них. Саме від підстави

виникнення зобов'язання залежать обов'язки боржника і право вимоги кредитора. Якщо це договірне зобов'язання, то його зміст (права та обов'язки сторін) визначається умовами укладеного договору. Зобов'язання з відшкодування шкоди є недоговірним зобов'язанням. Його зміст – право потерпілого як кредитора вимагати відшкодування причиненої шкоди та обов'язок причинителя шкоди як боржника – відшкодувати причинену шкоду в повному обсязі визначений положеннями актів цивільного законодавства. Недоговірний обов'язок з відшкодування шкоди виникає не із порушення покладеного на нього якогось обов'язку, а із порушення абсолютного права іншої особи і загальної заборони посягати на права та інтереси інших осіб.

Якщо підстава виникнення договірного зобов'язання - укладений на певних умовах договір, то зобов'язання по відшкодуванню шкоди – сам факт завдання шкоди – пошкодження чи знищення майна, ушкодження здоров'я та ін. як порушення абсолютного права іншої особи і загальної заборони посягати на права та інтереси інших осіб, що і обумовлює зміст зобов'язання як договірного чи деліктного з моменту його виникнення і до моменту припинення чи порушення саме як зобов'язання, яке виникло з цієї підстави.

Відповідно сума заборгованості позичальника (ОСОБА 2) за укладеним з кредитною спілкою (ОСОБА 1) договором кредиту-поруки № xxx не може визнаватися завданою кредитній спілці шкоди у такому розмірі. До позичальника і поручителів в зв'язку із порушенням ними договору кредиту-поруки можуть застосовуватися лише правові наслідки порушення договірного зобов'язання. Застосовувати до цих відносин положення гл. 82 ЦК про відшкодування причиненої шкоди підстав немає.